

ŠAPAT

Crveni odsjaj užarenog rešoa, priključen na gajtan tavanice, osvetljavao je četiri lica. Ženu bujne kose, nežnih a iznemoglih crta kao posle teške bolesti, sićušni lik deteta na njenom krilu, dečaka velikih radoznalih očiju, mršavih obraza, tamne razbarušene kose, devojčicu svetlooku, plavokosu, okrugla nosa i brade, a tankih, naboranih ruku.

Dečak je iz polumraka gledao u vrata kao da očekuje i osluškuje. Devojčica je držala ruke iznad rešoa. Mati i dete su spavali.

„Gladna sam“, šaputala je devojčica.

Dečak okrete glavu: „Probudiće se!“

Devojčica se pomicala i šaputala.

„Pst!“ šapnu dečak. „Neko ide na stepeništu.“ Njegovo lice se stegnu kao u strahu pred udarcem.

Okruglo lice devojčice se smiri i preobrazi u osluškivanje.

Sada ide u hodniku, mislio je dečak. Sada je stao pred naša vrata! Neko kuca!

„Mamice“, prošapta dečak, „mamice!“

Mati otvori oči. Tiho kucanje se ponovi. Dečak pogleda majku onim istim iščekivanjem kao da je to jedini izraz njegovih očiju.

Mati ustade, pažljivo spusti dete na prostirku, okrenu ključ.

Uplašila se! pomisli dečak. Na njegovom čelu urezaše se dve tanke crte kao na majčinom.

„Slavka! Gospodo! Slavka! Moja gospodo!“

Mati i Slavka se zagriše.

To Slavka plače, mislio je dečak, mama ne plače.

Mati je rukom dodirnula usne. Slavka je šaputala kroz plač.

„Samo kad sam vas našla! Oh, Tošice! Mala moja Lilika. Oh, Isa, slatki moj! Sasvim liči na gospodina. Štiti je gospodin.“

Slavka je drhtala od plača. Lilika je plakala. Mati je držala ruku na usnama.

Neću plakati, neću! mislio je Toša. Mama ne plače.

„Dušice moja mala, kako su ti hladne ručice. Golube moj lepi, mala moja Lilika...“

Slavka je vadila iz korpe i stavljala na pod: tortu, jabuke, slatko...

„Torta!“ uskliknu Lilika. Njeno lice se išara rupicama.

Kako miriše torta? mislio je Toša. Isto kao kod kuće. Sedeli su u trpezariji: tata, mama, deda, baba, teta Klara, teta Erna, ujka Nikola... Mama je sekla tortu. Imao sam rođendan. „Sada si velik!“ rekao je tata. Tata je čučnuo. „Popni se, mladiću!“ Ja sam stavio noge oko tatinog vrata...

„Ne plačite, Slavka, nemojte! Deca se toliko raduju... vidite...“

„Neću više, neću više. Oh, moja gospodo! Lepa moja gospoda! Samo kad sam vas našla... Svagde sam vas tražila. Bože moj! Toliko su vas selili i selili. Slatki moj bože! Ostavi se boga, kaže moj muž, gde ima boga... sve je naopako, tako on kaže. Gospodo moja! Šta je sa gospodinom? Bože moj! nije... ovde?“

Mati odmahnu glavom, dodirnu usne prstima.

„Nije, Slavka. Sreća je... on je zarobljen... sreća je.“

Isa se zaplače. Mati ga zaljulja.

„Nazebao je... teško diše...“

„Tu su kamilice... mislim valjda nemate...“

„Kamilice! Slavka! Ništa na svetu nisam toliko želela... to je prosto čudo!“

Mati se smešila.

Tata me je nosio na ramenima, mislio je Toša. „Kako je velik Tošica, do tavanice!“ rekla je mama. Isto je gledala kao sada, isto se smešila kao sada.

Mati je brzo stavila lonče na rešo. Lica su postala tamna. Užareni okvir osvetljavao je samo ozleđeno lonče. Slavka je ljuljala Isu...

Mati je podigla lonče. Tanki pramenovi pare uzdizali su se, miris kamiltea se širio. Toša je gledao kako mati daje Isi kašiku po kašiku čaja. Lilika je jela jabuku.

Slavka uze Liliku na krilo.

„Lepe moje male nogice. A šta je? Gde su cipelice?“

„Necu cipelice“, reče Lilika.

„Izrasla ih je“, reče mati.

„Necu cipelice“, reče Lilika.

„Ona misli da sve cipele bole“, mislio je Toša.

„Ona misli da sve cipele bole“, reče mati.

„Naći ću velike cipelice za tebe“, reče Slavka.

„Zar možete naći? Kako bi to bilo dobro... Mnogo bi nam pomogli“, reče mati.

„Bože slatki! Nemojte ništa, gospodo! Tako je sve to... strašno. Pa bila sam šest godina u vašoj kući... Bože moj! Kako ste bili dobri... kao rod rođeni... otišla sam teška srca od vas...“

Mati uze Slavkinu ruku.

„Znate... mi ćemo otići odavde. Kroz koji dan...“

„Gde ćete? Kako ću vas opet naći? Ne znate gde ćete?“ usplahireno je govorila Slavka.

Toša je gledao u majku, majka u Tošu. U istom trenutku oboje rekoše „U logor.“

„U logor!“ Slavka je podigla glavu. Njeno lice je bilo izmenjeno. Zašto se Slavka uplašila, mislio je Toša. U logoru je bolje nego ovde. Nećemo biti sami. Spavaćemo u krevetu. Neko će imati klikere, neko će imati loptu. Igraćemo se.

„Gospođo moja! Kako ćete? Ako boga znate!“

Mati je držala Slavkinu ruku.

„Biće nam bolje u logoru. Deca će se igrati. Nećemo biti sami!“

Majčino lice izgledalo je bezbrižno. Toša je gledao u crveni polumrak sa istim izrazom kao njegova mati.

„Biće bolje nego ovde“, ponovi mati.

„Ali mali ne može! Isa ne može sa vama!“ Slavka je šaputala. „Mi imamo drva . . . imamo kozu, gospođo! Dajte mi malog. Niko neće znati . . . niko. Kazaću da je sestrin iz preka . . .“

Na Tošinom čelu, isto kao na majčinom, urezale su se dve crte.

„Kazaću da je sestrin . . . ne bojte se, gospođo! Vi me znate . . . paziću kao na svoje rođeno, toliko ću paziti . . .“

Mati dodirnu rukama usne. Toša je gledao u majku sa izrazom iščekivanja.

Ja sam velik, mislio je Toša. Ja mogu u logor. „Ti si moj veliki sin“, rekla je mama. Sada sam velik. Isa je mali. Isa ne može u logor.

Mati pogleda Tošu. Njegove oči nisu više iščekivale, one su odlučno gledale u majku.

Mati klimnu glavom. „Da, Slavka . . .“

Lilika je spavala. Slavka je položila Isu u svoju korpu.

„Idem odmah da se ne probudi, doći ću sutra . . .“

Vrata su ostala otvorena. Mati i Toša su slušali Slavkine korake, šumove, otvaranje kapije, zatvaranje kapije. Mati je zaključala vrata, sela na prostirku, položila prazne ruke sa dlanovima okrenutim nagore u krilo. Gledala je preda se. Njen pogled je prestao da bude pogled.

Mama ništa ne misli, mislio je Toša.

Ščućuren pored majke Toša je osećao njenu mišicu, slušao njeno disanje. Učinilo mu se da je u svom krevetu. Njegovo lice se izgledi, oči se sklopiše.

U idućem trenutku majčino lice se iskrivi, razjedini, svaka crta se pomeri od drhtanja. Mati je grčila ruke kao da će slomiti prste, kružila glavom kao da će je otkinuti. Bezumnim očima kao da ništa ne vidi, a u stvari je pronicljivo gledala, videla je ispošćeno tkivo dečakovog lica, rastvorene usne, rupu od ispalog zuba. Nemilosrdno, bez zavaravanja, istraživala je promenu od prošlog dana na ovaj dan, tragove gladovanja i zime, tragove upinjanja nedoraslog mozga koje je ostarilo malo lice. Gledala je Liliku i videla kako će se njeno tek započeto lice istopiti i razoriti. Vraćala se unazad tri godine otkako se Lilika rodila, unazad pet i po godina otkako se Toša rodio, a to joj se činilo daleko kao čitav vek.

Ponovo i ponovo je zamišljala da čuje poslednji šum koji je ostavio Isa, a sumnja da će ga opet videti postajala je sve veća.

Mislila je na sve ne misleći na sebe. Ona je postala najmanji deo svega onoga što će nestati. Mati je u ovom svom času bila slobodna. Mati je volela taj čas slobode svoje patnje.